

TALABALARNING MA'NAVIY VA ESTETIK QADRIYATLARINI SHAKLLANTIRISHDA PSIXOLOGIYA FANLARINING O'RNI

Abdusamatova Sh. S.¹,

X. N. Utaganova²

CHGPU psixologiya kafedrası 3-kurs talabasi

<https://www.doi.org/10.37547/ejsspc-v03-i02-p1-28>

ARTICLE INFO

Received: 03rd February 2023

Accepted: 11th February 2023

Online: 12th February 2023

KEY WORDS

Aksiologiya, qadriyatlar,
pedagogika, psixologiya,
ma'naviy va estetik qadriyatlar,
shaxsiyat, shaxsni rivojlantirish,
talabalarining o'zini o'zi
anglashi.

ABSTRACT

Psixologik fanlar siklini aksiologizatsiya qilishning potentsial imkoniyatlarini o'rganib chiqib, ta'limning qadriyat doirasini kuchaytiradigan bir qator qoidalarni ajratib ko'rsatish kerak. Psixologiya va pedagogikaning metodologik asoslari nazariy qo'llanma sifatida o'ziga xoslikni ko'rsatadigan aksiologik yondashuvni o'z ichiga olishi kerak. Maqolada oliy pedagogika institutlari talabalarining ma'naviy va estetik qadriyat yo'nalishlarini shakllantirishda psixologik fanlarning roli va ahamiyati haqida so'z boradi.

Psixologik fanlarini aksiologizatsiya qilishning potentsial imkoniyatlarini o'rganib chiqib, ta'limning qadriyat doirasini kuchaytiradigan bir qator qoidalarni ajratib ko'rsatish kerak. Psixologiyaning metodologik asoslari nazariy qo'llanma sifatida o'ziga xoslikni ko'rsatadigan aksiologik yondashuvni o'z ichiga olishi kerak shaxslar, pedagogik nazariya va amaliyotda ma'naviy va axloqiy qadriyatlarga tayanish kerak.

Aksiologik yondashuv psixologning tayyorgarligini qamrab olishi, shaxsning hissiy va hissiy sohasiga, shu jumladan talabaga turli xil qadriyatlarga boy faoliyatga murojaat qilishi kerak. Maktabni tugatgandan so'ng, yoshlar allaqachon ijtimoiy hayot hodisalariga, o'zlariga bo'lgan munosabatga va boshqalarga munosabatni shakllantirdilar. Ammo hayot davomida qadriyatlarni qayta baholash sodir bo'ladi, bu inson hayotining dialektikasining tabiiy natijasi, uning dunyo va birinchi navbatda boshqa odamlar bilan munosabatlarini qayta qurish. Muayyan qadriyatlar turli xil sharoitlarning o'zgarishi natijasida yangilanadi. Shunday qilib, inson hayotining turli davrlarida o'z xatti-harakatlarida mutlaqo boshqa qadriyatlarga amal qilishi mumkin. Ko'pincha odamning xatti-harakatlari ziddiyatli bo'lishi mumkin.

Shaxsning qadriyat yo'nalishlari dinamikasi muammosi shaxsiy rivojlanishni psixologik va pedagogik tushuntirish uchun (ham yosh, ham etuk odam), shaxs va umuman jamiyat hayotidagi inqiroz davrlarini konstruktiv ravishda engib o'tish jarayonlarini tushunish uchun muhimdir. Shaxsiy qadriyatlarni qayta ko'rib chiqishga asoslangan bo'ladi. Qiymat yo'nalishlari dinamikasi faktini tan olish ta'lim tizimlarining barcha sub'ektlarini o'z taqdirini o'zi belgilash va o'zini o'zi anglash mexanizmlarini tushunish uchun juda muhimdir.

Pedagogik-psixologik mutaxassisliklarga abituriyentlar kontingenti juda xilma-xilligi va shu bilan birga har doim ham psixologik faoliyatga yuqori darajada tayyorligi bilan ajralib

turadi. Biroq, har yili mamlakatning pedagogika universitetlari minglab psixolog mutaxassislarni bitiradi.

Kasbiy va pedagogik-psixologik ta'lim doirasida bo'lajak o'qituvchining inson mohiyatini rivojlantirishga ko'maklashish, talabaniy psixologik madaniyatning (aynan psixologik madaniyat)tashuvchisi va sub'ekti sifatida tizimli rivojlanishiga e'tibor qaratish lozim. Psixologning ma'naviy madaniyati o'qituvchi obrazini (shaxsning ma'naviy qobiliyatlari va fazilatlarini to'plami) aks ettiradi, bir tomondan, boshqa tomondan, psixologning ma'naviy madaniyati o'z-o'zini rivojlantirish, shaxsiy va kasbiy rivojlanishni ta'minlaydigan ichki madaniyat vazifasini bajaradi.

Oliy o'quv yurtida o'qish jarayonida talaba ilgari o'rnatilgan qadriyatlar tizimini saqlab qolishi mumkin, ammo ba'zi hayotiy munosabatlarni qayta baholashga qodir va mumkin. Bu erda o'qituvchining vazifasi asosiy ta'lim vazifalari va o'quv yurtining kasbiy xususiyatlarini hisobga olgan holda talabalarning qiymat yo'nalishlari tizimini shakllantirishdir. Ayniqsa, talabalarning qadriyat munosabatlari ierarxiyasidagi o'zgarish, bizning fikrimizcha, psixologik-pedagogik sikl fanlarini o'rganish jarayonida yuz berishi mumkin, chunki bu psixologiyani bilish bizga shaxsning tuzilishini va pedagogikani bilish – uning uyg'un shakllanishining asosiy shartlarini ochib berishga imkon beradi. Shunday qilib, ushbu muammoning nazariy tomonini o'rganib chiqib, psixologik fanlarning ishchi dasturlarini tuzatish zarur deb hisoblaymiz pedagogik sikl, qadriyatlar, qadriyat yo'nalishlari va shaxsning qadriyat yo'nalishlarini shakllantirish masalalariga bag'ishlangan boblarni o'z ichiga oladi.

Shunday qilib, biz taklif qilayotgan pedagogik institutlarning psixolog mutaxassisliklari uchun "Pedagogika" va "psixologiya" fanlarining tematik rejalariga ushbu fanlarning aksiologik jihatlarini ochib beradigan boblar kiritilgan.

Psixologiya fani psixologik-pedagogik fanlar tizimida etakchi hisoblanadi, u dastlab pedagogikaga kelajakdagi o'qituvchi-psixologlarning asosiy madaniyatini yaratadigan fan sifatida yondashishga asoslangan. Bizning fikrimizcha, pedagogika-psixologining barcha bo'limlari potentsial ravishda aksiologik printsipga ega bo'lib, uni to'liq amalga oshirish o'quv kursini boyitadi. Biroq, maxsus kiritilgan "umuminsoniy qadriyatlar shaxsni shakllantirish asosi sifatida" bo'limi, kurs ishlari va tezislarning bajarilishi, pedagogik amaliyot talabalarning qiymat yo'nalishlarini shakllantirishga ko'proq hissa qo'shadi. Ularning mazmunli mazmunining asosiy ko'rsatkichi insonga insoniy munosabatda bo'lgan ma'naviyatdir. Tabiiyki, qadriyatlar ta'limning mohiyatini belgilaydi, uning qadriyatlar tizimi shaxsiy ustuvorliklarni to'g'rilaydi, ma'naviy faoliyatni faollashtiradi. Umuminsoniy qadriyatlar, xususan, ma'naviy va axloqiy qadriyatlar o'rganilmoqda. Talabalarning ma'naviy va axloqiy qadriyatlarga yo'nalishini shakllantirishning pedagogik shartlari batafsil ko'rib chiqiladi.

Pedagogika universitetlarining asosiy fanlarida umuminsoniy qadriyatlar shaxsni shakllantirish asosi sifatida ishlatiladi, unda shaxsni rivojlantirish jarayoni va uni belgilovchi omillar ko'rib chiqiladi.

Psixologiya fani doirasidagi tezislar talabaniy mustaqil tadqiqot faoliyatining cho'qqisi hisoblanadi, chunki ular uning ilmiy dunyoqarashini shakllantirishga hissa qo'shadi, turli usullar, usullar va vositalardan foydalangan holda maqsad va unga erishish yo'llariga erishishda tashabbusni rivojlantiradi. Talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlarining natijasi ularda shaxsning quyidagi qiymat yo'nalishlarini shakllantirishdir: haqiqat, haqiqatni topish istagi;

hukm va harakatlarda mustaqillik sifatida erkinlik; qiziqarli ish; professional mahorat va boshqalar. Talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlari va tezislari mavzusi zamonaviy ilmiy-psixologik tadqiqotlar muammolarining o'ziga xos xususiyatlarini, jamiyatning dolzarb muammolarini, shuningdek talabalarning va amaliyot sohasidagi manfaatlarini hisobga olgan holda professional psixologik-pedagogik yo'nalishga ega bo'lishi kerak.

Talabalarda ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni o'rganish va ularning shakllanishiga bag'ishlangan mavzularning mavjudligi dolzarbdir, masalan: "Talabalarining ma'naviy-axloqiy tarbiyasi"; "ma'naviy-axloqiy qadriyatlar-yosh avlodni tarbiyalash uchun qo'llanma"; "rasm chizish darslarida o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy qadriyatlarini shakllantirish"; "mehnat darslarida talabalarning ma'naviy-axloqiy qadriyatlarini shakllantirish"; "Talabalarning jismoniy tarbiya tizimidagi ma'naviyat va axloq" va boshqalar.

"Psixologiya" fani institut talabalari tomonidan o'rganiladigan fanlar tizimida asosiy hisoblanadi. Shu munosabat bilan kursning maqsadi psixologiyaning pedagogik faoliyat bilan bog'liq maxsus bo'limlarini chuqurroq tushunish va yaxshiroq o'zlashtirish uchun zarur bo'lgan inson haqidagi eng muhim fanlardan biri sifatida psixologiyaning asosiy qoidalarini tanishtirishdir.

Psixologiyada aksiologiya bo'yicha bilim olishga qaratilgan mavzular mavjuddir. Shunday qilib, "Shaxs psixologiyasi" bo'limida "shaxs tushunchasi", "shaxsiyat va individuallik" mavzulari o'rganiladi. Shaxsning o'zini o'zi anglashi va o'zini o'zi qadrlashi, "xulq-atvorning ehtiyojlari va motivlari. Ehtiyojlar, qiziqishlar, qadriyatlar". Shaxsning ma'naviy axloqiy qadriyatlarga yo'naltirilganligi va ularning insonning ijtimoiy xulq-atvori motivatsiyasiga ta'siri bilan tanishish uchun batafsil taklif etiladi.

"Psixologiyaning umumiy asoslari" bo'limida "Irodaning psixologik mexanizmi" mavzusi quyidagi savollarni o'rganishni o'z ichiga oladi: "insonda irodani rivojlantirish. Shaxsning irodasi va ehtiyoj-motivatsion sohasi. Shaxsning motivatsion sohasining ierarxik tuzilishi". "Yosh davrlar psixologiyasi", "Shaxs psixologiyasi" bo'limining mantiqiy davomidir. Ushbu fanlarning dasturlari nafaqat psixologiya bo'yicha fan bilimlari bilan, balki aksiologiya asoslari, shaxsni tarbiyalash bilan ham shug'ullanadi. Bo'lajak o'qituvchining shaxsiy rivojlanishining aksiologik kontseptsiyasining asoslarini ko'rib chiqib, biz ushbu jarayonning eng muhim tarkibiy qismini – talabalarni qadriyatlarni ichkilashtirish jarayoni sifatida tarbiyalashni aniqladik. Ma'naviy-axloqiy tarbiya-bu uning ichki dunyosini tashkil etuvchi talaba shaxsining ma'naviy-axloqiy sohasiga uyushgan, maqsadli tashqi va ichki ta'sir qilish jarayoni o'rganib chiqdik. Uning ko'rsatkichlari quyidagilar bo'lishi mumkin: ma'naviy va axloqiy qadriyatlarning shakllanishi, talabalarning o'z-o'zini anglashining rivojlanish darajasi, pedagogik ta'sirga reaksiya, ma'naviy talablarning boyligi.

Shunday qilib, psixologik va pedagogik tsikl fanlarini o'rganish jarayonida talabalarning ma'naviy va axloqiy qadriyatlarini shakllantirish ikki yo'nalishda amalga oshiriladi: aksiologiya asoslari bo'yicha bilimlarni o'zlashtirish, psixologik va pedagogik sikl fanlari bo'yicha fan bilimlari bilan birlikda shaxsning ma'naviy-axloqiy qadriyatlarini tarbiyalash; - ushbu kurslarni o'rganish jarayonida talabalarning ma'naviy va axloqiy qadriyatlarini shakllantirish.

References:

1. Mavlyanova R. va boshq. Pedagogika. – Tosh.: O'kituvchi, 2001 y - 204 p.
2. Abdusamatova Sh .S. "jamiyatda shohsingning psixologi idrok kilish" Rossiya.8-sonli jurnal "ilmiy va amaliy tadqiqotlar jurnali ilmiy-amaliy jurnal" 2019 yil aprel.
3. Abdusamatova Sh .S." jamiyatni boshqarish, shaxs va ma'naviyatni shakllantirishda shaxsga ta'sir qiluvchi psixologik omillar " ilmiy-amaliy nomidagi Oliy maktab jurnali. Moskva. 2019 yil 8 son 31-32 b.
4. Mamatkulov R. Xalqning milliy ma'naviy merosi asosida talabalarda axloqiy va estetik fazilatlarni tarbiyalash: Muallif. diss. K.p.n.-Tosh,1995 yil. – 22
5. Abdusamatova Sh. S. inson temperamentining ta'siri muammosiga shaxslararo munosabatlar oliy maktab nuchno-amaliy jurnal № 1/2020 6.
6. S. Abdusamatova talabalarining o 'zi rivozlantirish kompetentsiyalararni shakllantirish mo'ljallim o 'zluksiz bilimlendiri № 2 2021jil. ISSN 2181-7138
7. Mahmudov T. Estetika va ma'naviy qadriyatlar. - T.: Shark,1993 y. - 284 p.
8. Muradimova T. Ya. Ikki nomdagi mafkuraviy fikr-mulohazalarning sabablari rivojlanmoqda. - Toshkent, 2000. - 99 P.
9. Musurmanova O. hikoyachi-ta'lim manbai: "Alpomish" materialning hikoyasi. Koulanma metodologiyasi. - T.: Ma'naviyat. 1999. - 72 b.
10. Abdusamatova sh. S. ta 'lim samaradorlig' i va o 'ning amaliyetdag' ida talabalariningg 'i o 'zi rivojlantirish vakolatli o 'rni "fan va ta' lim " ilmiy jurnali 2021-yil May / 2-jild maxsus nashr 1.
11. «Talaba yoshlar intellektual izhodiy salohiyatini rivozlantirish.» Sh.S Abdusamatova - zamonaviy pedagogikasi dolzarb muammolari"..., 2020y.
12. Abdusamatova, S. S., & Gulmatova, L. A. (2022). Talabalarda ta'limiy qadriyatlarining ta'lim-tarbiya jarayonidagi o'rni va qadriyatlarga yo'nalganligi. Central Asian Research Journal For Interdisciplinary Studies, 2(4), 18-23
13. Abdusamatova, S. S., & Turgunov, A. (2021). AMALIYOTDA SHAXSNI O'RGANISHNING PROEKTIV METODIKALAR O'RNI. Central Asian Academic Journal of Scientific Research, 1(1), 128-131.
14. Abdusamatova, S. S., & Rasulova, Z. (2021). PROFAYLING XIZMATINI SHAXSLARARO MUNOSABATLARDI TUTGAN O'RNI. Central Asian Academic Journal of Scientific Research, 1(1), 94-98.
15. Abdusamatova, S. S., & Amangeldiyev, S. (2021). PSIXOLOGIK MASLAHAT GIPOTEZALARINI SHAKLLANTIRISH. Central Asian Academic Journal of Scientific Research, 1(1), 132-137.
16. Abdusamatova, S. (2023). MECHANISM OF INNOVATION IN THE FIELD OF LIFELONG EDUCATION. Science and innovation, 2(B1), 341-344.
17. Абдусаматова, Ш. С. (2023). ПСИХОКОРРЕКЦИОННАЯ РАЗРАБОТКА АСЦЕРТИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ. Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities, 11(1), 153-157.
18. Абдусаматова, Ш. С., & Султанкулова, Г. (2020). Профессиональная ориентация школьников выпускников к психологии. Scientific progress, 1(2), 19-24.

19. Усаров, Ж., & Абдусаматова, Ш. (2020). Талабаларнинг ўзини ўзи ривожлантириш компетенцияларни шакллантириш. *Science and Education*, 1(Special Issue 4), 266-273.
20. Абдусаматова, Ш. С., & Бурханова, М. Б. (2020). Кўп фарзандли ота-оналарининг оиладаги муносабатларининг хусусиятлари. *Oriental Art and Culture*, (IV), 56-62.